

Małgorzata Pstrocka-Rak^{1,*}, Grzegorz Rak²

¹ AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

² POLITECHNIKA OPOLSKA

OBSZARY NATURA 2000 – SZANSA CZY ZAGROŻENIE DLA ROZWOJU TURYSTYKI W GMINACH SUDECKICH?

Abstract

Natura 2000 sites. Opportunity or threat for tourism development in the Sudetes municipalities?

Background. Natura 2000 is a conservation network developed in all EU member countries. It is designated to support the long-term survival of most valuable and threatened species and habitats. Almost half of the Sudetes area, where tourism is one of the significant functions, is included in that network. The main aim of the paper was to evaluate the role of Natura 2000 sites for the socioeconomic development of the Sudetes municipalities, especially for tourism development. **Material and methods.** The research materials were the main planning and strategic documents for the local development (117 documents in total). The research was conducted in 44 Sudetes municipalities. The authors took into account the attitudes towards Natura 2000 areas and the comprehensiveness of the approach to the problem. **Results and conclusions.** The local authorities find Natura 2000 sites an important opportunity for local development. However, their role is not usually precisely explained. Neutral attitude dominates in the analysed documents. Generally, Natura 2000 sites are not perceived as a threat for tourism development in the analysed municipalities.

Key words: tourism, Natura 2000 sites, the Sudetes

Słowa kluczowe: turystyka, obszary Natura 2000, Sudety

WPROWADZENIE

Sudety to region powszechnie uważany za atrakcyjny dla rozwoju różnych form turystyki (Mazurski, 2003; Potocki, 2009; Wyrzykowski, 2004). Wynika to nie tylko z wielowiekowej historii i kulturowej złożoności, ale przede wszystkim z różnorodności środowiska przyrodniczego, umożliwiającej rozwój rozmaitych form aktywności ruchowej (Grobelny i wsp., 2010; Lijewski i wsp., 2008; Migoń i Latocha, 2010). Ze względu na swoje wysokie walory znaczna część środowiska przyrodniczego Sudetów objęta została różnymi formami ochrony prawnej. W dolnośląskiej części górskiego regionu Sudetów w 2016 r. obszarowe formy ochrony przyrody dotyczyły znacznego odsetka powierzchni obszaru (tab. 1). Zdecydowanie największy udział, aż 44,3%, miały obszary będące częścią Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000.

Obszary Natura 2000 to forma ochrony przyrody funkcjonująca we wszystkich krajach Unii Europejskiej, której podstawy prawne wyznaczają dwie dyrektywy unijne: Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, zwana dyrektywą siedliskową lub habitatową (Dyrektywa..., 1992) oraz Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dyrektywa..., 2010). Na ich podstawie tworzone są dwa rodzaje obszarów Natura 2000:

1. specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO), czyli tzw. obszary siedliskowe (habitatowe), które w okresie między zatwierdzeniem przez Komisję Europejską (KE) a wyznaczeniem aktem prawa krajowego noszą nazwę obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty (OZW);

2. obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO), tzw. obszary ptasie, których procedura wyznaczania różni się od procedur dotyczą-

* Autor korespondencyjny

Tab. 1. Powierzchnia obszarowych form ochrony przyrody w dolnośląskich gminach sudeckich na obszarze makroregionów: Sudety Wschodnie, Środkowe i Zachodnie

Gmina	Powierzchnia [km ²]					
	gmin	parków narodowych	rezerwatów przyrody	parków kraj- obrazowych	obszarów chronionego krajobrazu	obszarów Natura 2000
Bardo	73,17	0,00	0,20	0,00	31,65	22,06
Boguszków-Gorce	27,01	0,00	0,00	3,47	2,03	27,01
Bolków	152,50	0,00	2,02	2,11	0,00	70,27
Bystrzyca Kłodzka	338,30	0,00	0,23	27,61	112,56	73,32
Czarny Bór	66,38	0,00	0,00	8,51	5,13	30,24
Duszniki-Zdrój	22,26	0,00	0,00	0,00	16,63	18,48
Głuszycza	62,17	0,00	0,00	25,42	0,00	56,97
Janowice Wielkie	57,86	0,00	0,00	25,43	0,00	29,24
Jedlina-Zdrój	17,43	0,00	0,00	12,05	0,00	6,53
Jelenia Góra	109,29	13,43	0,00	4,62	0,00	27,33
Jeżów Sudecki	94,26	0,00	0,00	17,97	0,00	25,29
Kamienna Góra (miejska)	18,04	0,00	0,00	1,26	0,00	1,40
Kamienna Góra (wiejska)	158,01	0,00	0,09	33,98	0,00	88,10
Karpacz	37,99	20,14	0,00	0,00	0,00	31,14
Kłodzko (wiejska)	253,07	0,00	0,00	7,29	33,42	25,43
Kowary	37,38	1,34	0,00	10,96	0,00	15,11
Kudowa-Zdrój	33,89	10,84	0,00	0,00	0,00	33,89
Lądek-Zdrój	117,18	0,00	0,00	57,80	0,00	59,06
Lewin Kłodzki	52,12	6,06	0,00	0,00	1,39	52,12
Lubawka	138,01	0,00	0,13	0,00	0,00	80,27
Marciszów	81,53	0,00	0,00	27,99	0,00	45,57
Mieroszów	75,94	0,00	0,00	23,50	6,90	75,94
Międzyzylesie	188,61	0,00	0,00	52,94	44,36	38,52
Mirsk	186,57	0,00	4,84	0,00	0,00	131,44
Mysłakowice	87,96	0,00	0,00	55,32	0,00	2,77
Nowa Ruda (miejska)	37,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,33
Nowa Ruda (wiejska)	139,55	0,00	0,00	20,63	14,95	60,15
Piechowice	43,17	5,08	0,00	0,00	0,00	31,58
Pieszycze	63,57	0,00	0,00	21,04	8,12	26,60
Podgórzyn	82,49	5,46	0,00	0,00	0,00	38,00
Polanica-Zdrój	17,21	0,00	0,00	0,00	4,17	0,98
Radków	139,88	28,89	0,00	0,00	0,00	47,76
Stara Kamienica	110,55	0,00	0,04	4,64	0,00	50,51
Stare Bogaczowice	87,18	0,00	0,00	5,01	21,88	13,89
Stronie Śląskie	145,95	0,00	4,27	112,26	0,00	128,43
Szczawno-Zdrój	14,80	0,00	0,00	0,00	6,10	7,34
Szczytna	132,29	17,69	2,32	0,00	45,89	65,62
Szklarska Poręba	75,45	10,35	0,45	0,00	0,00	63,56
Świeradów-Zdrój	20,73	0,00	0,00	0,00	0,00	5,62
Walim	79,10	0,00	0,19	8,93	24,10	47,34
Wałbrzych	84,64	0,00	2,29	13,27	1,07	9,92
Wojcieszów	32,17	0,00	1,41	0,00	0,00	31,79
Złoty Stok	75,20	0,00	0,00	30,10	3,37	15,18
Suma	3867,85	119,28	18,47	614,12	383,71	1712,08
Udział procentowy	100,00	3,08	0,48	15,88	9,92	44,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS (bdl.stat.gov.pl) oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu (dane niepublikowane)

cych obszarów OZW i SOO; choć zatwierdzenie obszarów ptasich następuje także w formie rozporządzenia ministra środowiska, to, jak podaje Habuda (2013, s. 56), „jest [to] wewnętrzną sprawą danego państwa członkowskiego” i nie ma obowiązkowej procedury zatwierdzenia ich przez KE, jak dzieje się w przypadku obszarów siedliskowych (OZW, SOO).

Celem programu Natura 2000 jest zapewnienie przetrwania ważnych dla europejskiej przyrody gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych przy jednoczesnym gospodarczym wykorzystaniu tych obszarów zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (Evans, 2012). W ocenie praktyków program wymusza wprowadzenie takiego modelu ochrony przyrody, który skupia się na wspólnym skutecznym zarządzaniu środowiskiem i osiągniętych rezultatach, a nie na prowadzanych zakazach i kontroli ich przestrzegania, co jest podejściem nowatorskim w stosunku do dotychczasowej polskiej praktyki (Dubel i wsp., 2010; Pawlaczyk i Jermańczyk, 2004).

Wdrażanie programu Natura 2000, które w wielu krajach UE, także w Polsce, nadal trwa, związane jest jednak z obawami, wynikającymi z potencjalnej konieczności ograniczenia dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego (w tym turystyki), wyrażanymi szczególnie na poziomie samorządów terytorialnych (Grodzińska-Jurczak i Cent, 2011; Julien i wsp., 2000; Pietrzyk-Kaszyńska i wsp., 2012; Wołoszyn i wsp., 2012). Z drugiej strony rozwój takich gałęzi gospodarki, jak turystyka jest na tych obszarach szczególnie oczekiwany (Bastian, 2013; Gantioler i wsp., 2010; Getzner i Jungmeier, 2002; Kamieniecka i Wójcik, 2010; Pabian i Jaroszewicz, 2009; Pröbstl, 2003; Votsi i wsp., 2014).

Specyfika programu Natura 2000 zakłada jednak indywidualne podejście do każdego obszaru, stąd prawnie ustanowiony w Polsce obowiązek sporządzania planów zadań ochronnych lub planów ochrony dla każdego obszaru, których ustalenia powinny być następnie uwzględnione w prawie lokalnym (Bolewska i wsp., 2014; Habuda, 2013; Usta-wa..., 2004).

CEL BADAŃ

Celem niniejszej badań jest ustalenie sposobu rozumienia roli obszarów Natura 2000 na poziomie lokalnej gospodarki turystycznej gmin sudeckich w świetle ich dokumentów planistyczno-strategicznych.

Na potrzeby realizacji tak postawionego celu badawczego sformułowano następujące pytanie badawcze: Czy w dokumentach planistyczno-strategicznych gmin porusza się temat obszarów Natury 2000 w kontekście gospodarczego (w tym turystycznego) wykorzystania, a jeśli tak, to jak szeroko i w jaki sposób opisuje się to zagadnienie?

Autorzy pragną tu podkreślić, że przedmiotem badań nie była analiza zapisów pod kątem znaczenia środowiska przyrodniczego (w szerokim jego rozumieniu) dla rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej. Uwaga została skoncentrowana tylko na obszarach Natura 2000.

MATERIAŁ I METODY

Jako materiał źródłowy posłużyły przede wszystkim dokumenty planistyczno-strategiczne gmin, które wyznaczają podstawy polityki przestrzennej w skali lokalnej oraz mają duże znaczenie dla ich zrównoważonego rozwoju, w tym także dla środowiska naturalnego. Były to dokumenty, takie jak:

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (dalej: studium uwarunkowań) – jest obligatoryjnie opracowywane dla całego terytorium każdej gminy, określa założenia lokalnej polityki przestrzennej, a w oparciu przede wszystkim o posiadane zasoby przyrodnicze wyznacza się w nim kierunki zagospodarowania gminy i dokonuje się wyboru priorytetów rozwoju (Ociepa-Kubicka, 2014); oprócz części tekstowej obowiązkowe jest opracowanie kartograficzne; ustalenia tego studium są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Ustawa..., 2003);

- strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy – podstawowy, choć nieobligatoryjny w świetle przepisów prawa krajowego (Ustawa..., 2006) dokument prezentujący

główne uwarunkowania, kierunki i cele jej rozwoju w średnim i długim horyzoncie czasowym, w zmieniających się warunkach wewnętrznych i zewnętrznych, w tym możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego (Gorzela i Jałowicki, 2000; Wiatrak, 2015); oprócz ogólnej strategii rozwoju autorzy uwzględnili również strategię sektorowe: rozwoju turystyki i promocji gminy, które zalecane są tym jednostkom samorządu lokalnego, które leżą na obszarach chronionych (Raszka, 2000 za: Rochmińska i Stasiak, 2004);

– program rozwoju lokalnego gminy – dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, realizujący cele zawarte w strategiach rozwoju, który obecnie, w przeciwieństwie do strategii, jest dokumentem obligatoryjnym dla gmin (Ustawa..., 2006);

– gminny program rewitalizacji – dokument dotyczący zarówno miast, jak i terenów wiejskich, którego podstawowym celem jest wskazanie działań o charakterze naprawczym w sferze architektoniczno-urbanistycznej (substancja), społecznej i gospodarczej (funkcja) oraz ekologiczno-przestrzennej (Kłossowski, b.d.); w dokumencie, obok analizy negatywnych zjawisk, należy zaprezentować również lokalny potencjał występujący na terenie danego obszaru, a dotyczący m.in. środowiska przyrodniczego (Ustawa..., 2015).

Powyższe dokumenty zostały pozyskane z Biuletynów Informacji Publicznej badanych gmin w okresie od czerwca do września 2016 r.

W związku z obowiązkiem ochrony zaproponowanych KE przez państwo członkowskie obszarów jeszcze przed ich zatwierdzeniem przez KE, wynikającym z zasady ostrożności, stosowanej w polityce Unii Europejskiej (Lew-Gliniecka, 2011; Pawlaczyk, 2012; Ustawa..., 2004, art. 33 ust. 2), autorzy przyjęli, że dokumenty planistyczno-strategiczne gmin poddane analizie nie mogą być starsze niż termin zaproponowania obszaru przez ministra środowiska po uzyskaniu zgody Rady Ministrów do KE jako OZW (dla obszarów habitatowych) bądź data zaklasyfikowania obszaru jako OSO (dla obszarów ptasich). Oznacza to, że progiem czasowym decydującym o przyjęciu danego dokumentu do analizy była data zgłoszenia do KE naj-

starszego obszaru habitatowego lub data zaklasyfikowania danego obszaru ptasiego jako OSO, którego całość lub fragment leży w danej gminie. Dziesięć dokumentów planistyczno-strategicznych należących do poniżej wymienionych kategorii nadal obowiązuje w danych gminach, ale z racji ich uchwalenia przed zaproponowaniem KE pierwszego obszaru Natura 2000 zostały wykluczone z dalszej analizy.

W związku z powyższym do dalszej analizy zakwalifikowano:

– 41 studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wraz z załączonymi mapami w 37 przypadkach; do 4 dokumentów nie załączono map bądź były one nieczytelne ze względu na zbyt niską rozdzielczość;

– 40 strategii rozwoju gminy (w tym turystyki);

– 18 programów rozwoju lokalnego gminy;
– 18 lokalnych programów rewitalizacji gminy.

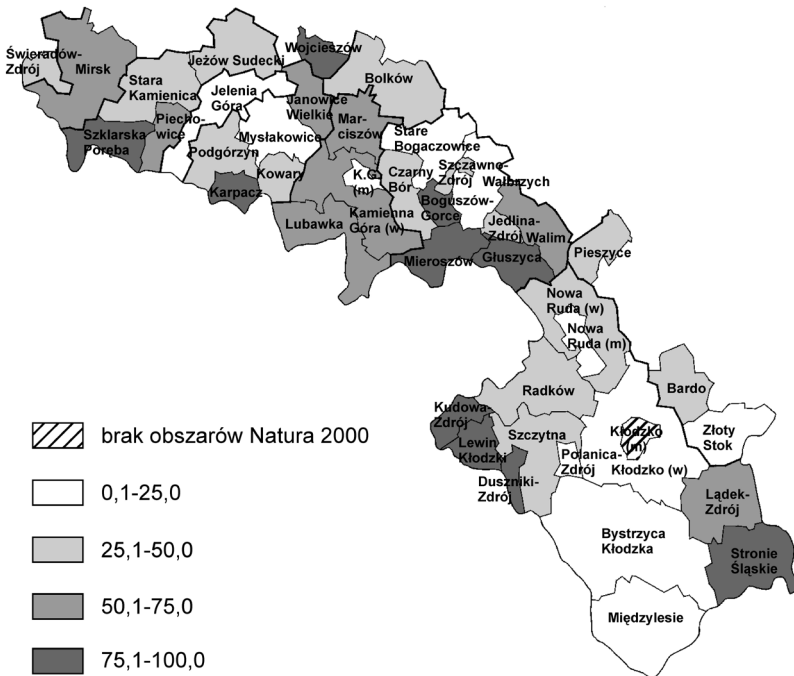
Na potrzeby badań wykorzystano także dane:

– ze standardowych formularzy danych (podstawowego dokumentu, opracowywanego dla wszystkich europejskich obszarów Natura 2000), zamieszczonych w serwisie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (stan aktualności na wrzesień 2016 r.),

– otrzymane na wniosek autorów z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu w czerwcu 2016 r.

Obszar badań określono w oparciu o dwa kryteria wyboru jednostek analizy. Po pierwsze, wybrano te dolnośląskie gminy, które przynajmniej w 50% swojej powierzchni położone są w granicach makroregionów fizycznogeograficznych: Sudety Zachodnie, Sudety Środkowe i Sudety Wschodnie. Drugie kryterium stanowiło występowanie na terytorium tych gmin chociaż fragmentu obszaru Natura 2000 (habitatowego lub ptasiego). Pierwszy warunek spełniły 44 gminy, drugi – 43 z nich. Tylko miejska gmina Kłodzko nie posiada na swoim terytorium żadnych obszarów Natura 2000 (tab. 1, ryc. 1).

W analizowanej przestrzeni położonych jest łącznie 37 obszarów Natura 2000, w tym 4 obszary OSO i 33 obszary OZW (w przyszłości SOO). Ich sumaryczna powierzchnia

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 1. Udział procentowy powierzchni obszarów Natura 2000 w gminach sudeckich

(w obszarze badanym) wynosi 1712,1 km², co stanowi 44,3% powierzchni ogółu badanych gmin. Natomiast zakres zmienności tego parametru waha się od 0,9% (Nowa Ruda, gmina miejska) do 100% powierzchni gminy objętej ochroną (Mieroszów, Boguszów-Gorce, Kudowa-Zdrój, Lewin Kłodzki) (ryc. 1).

WYNIKI

Na 117 przeanalizowanych dokumentów jakakolwiek adnotacja dotycząca bezpośrednio obszarów Natura 2000 pojawiła się w 60,7% z nich. Stwierdzono brak zależności pomiędzy odsetkiem powierzchni obszarów Natura 2000 w gminie a liczbą rodzajów dokumentów, w których poruszono ich problematykę. Gminami, dla których przynależność obszarów do Europejskiej Sieci Ekologicznej ma największe znaczenie, są: Boguszów-Gorce (100% powierzchni „naturowych”), Karpacz (82,0%), Walim (59,9%) i Polanica-Zdrój (5,7%), bowiem tylko te gminy posiadają

zapisy w czterech głównych rodzajach dokumentów. Gminy, które w swoich podstawowych dokumentach planistyczno-strategicznych nie uwzględniły ani razu istnienia obszarów Natura 2000, to: Szczawno-Zdrój (49,6% powierzchni „naturowych”), Bardo (30,1%) i Wałbrzych (11,7%).

Dokumenty, w których najczęściej zawarte są zapisy o obszarach Natura 2000, to studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (80,5% z nich). Niestety tylko niecałe 60% map, które są obowiązkowym załącznikiem do studium, prezentuje ich granice. Natomiast obecność badanej formy ochrony przyrody ma drugorzędne znaczenie w przypadku takich dokumentów, jak programy rewitalizacji oraz programy rozwoju (tab. 2).

Studia uwarunkowań to rodzaj dokumentu, w którym dominuje stosunek neutralny do występujących na terenach gmin obszarów Natura 2000. Rzadko można spotkać w nich jednoznaczne stanowisko co do znaczenia występowania tych obszarów dla rozwoju. Częściej takie stanowisko wystę-

Tab. 2. Występowanie informacji o obszarach Natura 2000 w dokumentach planistyczno-strategicznych gmin sudeckich

	Studium uwarunkowań		Mapa do studium		Strategia rozwoju		Program rozwoju		Program rewitalizacji	
	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]
Obecność zapisów w dokumencie	33	80,5	22	59,5	25	62,5	3	16,7	6	33,3
Brak zapisów w dokumencie	8	19,5	15	40,5	15	37,5	15	83,3	12	66,7
Suma	41	100	37	100	40	100	18	100	18	100

Źródło: opracowanie własne

Tab. 3. Stosunek do obszarów Natura 2000 wyrażany w dokumentach planistyczno-strategicznych gmin sudeckich

Rodzaj dokumentu	Liczba dokumentów reprezentujących stosunek				
	neutralny	pozytywny dla		negatywny dla	
		gospodarki ogólnie	turystyki	gospodarki ogólnie	turystyki
Studium uwarunkowań	29	1	3	2	0
Strategia rozwoju	9	7	8	4	1
Program rozwoju	2	1	0	0	0
Program rewitalizacji	5	2	1	0	0
Suma	45	11	12	6	1

Źródło: opracowanie własne

puje w ogólnych strategiach rozwoju i strategiach rozwoju turystyki. Warto w tym miejscu zauważyć, że zdecydowanie przeważa traktowanie „posiadanych” obszarów jako mocnej strony lub szansy rozwoju niż jako jego destymulanta (tab. 3). Obecność obszarów Natura 2000 postrzegana jest negatywnie w kontekście rozwoju turystyki w Sudetach tylko w jednym ze 117 badanych dokumentów – w „Aktualizacji strategii rozwoju gminy Karpacz [...]. Propozycji aktualizacji zapisów celów z zakresu sportu, turystyki i kultury”, której autorzy przewidują w przyszłości „trudności w inwestowaniu na obszarach chronionych Natura 2000” (Aktualizacja..., 2011, s. 18).

Na szczególną uwagę zasługuje gmina Boguszów-Gorce, która aż w trzech głównych rodzajach opracowań postrzega przynależność do Europejskiej Sieci Ekologicznej wyjątkowo pozytywnie, wręcz jako „jedyną możliwość zapewnienia mu [obszarowi Gór

Kamiennych] dalszego rozwoju w kierunku turystyki i agroturystyki” (Studium uwarunkowań..., 2012, s. 35). Autorzy opracowań podkreślają jednak także możliwość wystąpienia sytuacji konfliktowych i konieczność opracowywania ocen oddziaływania potencjalnych inwestycji na środowisko w celu wykazania braku znacząco negatywnego wpływu na przedmioty ochrony obszarów Natura 2000.

Takie szerokie i poważne potraktowanie występowania obszarów Natura 2000 na terytorium gmin nie jest częstym przypadkiem. W większości w analizowanych dokumentach dominuje stwierdzenie objęcia części obszaru gminy tą formą ochrony, które połączone jest na ogół z wymienieniem pełnych nazw obszarów istniejących i projektowanych. Nieco tylko ponad 1/4 z tych dokumentów dołącza do tego krótką prezentację tych cennych przyrodniczo obszarów poprzez określenie ich granic i powierzchni oraz

wskazanie głównych (na ogół nie wszystkich) przedmiotów ochrony (tab. 4). W nielicznych opracowaniach (w pięciu studiach i dwóch strategiach) te opisy zostały poszerzone o:

- szczegółową charakterystykę wybranych elementów środowiska przyrodniczego;
- wskazanie potencjalnych i rzeczywistych zagrożeń dla ochrony najcenniejszych jego komponentów; przygotowane głównie w oparciu o zapisy w SDF (Standard Data Form) – obowiązkowym dokumencie dla wszystkich obszarów Natura 2000 w UE;

- wzmiankę o konieczności przeprowadzenia ocen oddziaływania na środowisko inwestycji mogących znacząco negatywnie wpływać na przedmioty ochrony położone w obszarach Natura 2000;

- stwierdzenie konieczności uwzględnienia w przyszłości zapisów, które pojawiają się w planach zadań ochronnych (PZO) lub planach ochrony (PO) – podstawowych dokumentach planistycznych dla obszarów Natura 2000, w przypadku PZO będących aktem prawa miejscowego.

Z kolei informacje o idei powstania i funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej i jej podstawach prawnych (akty prawa UE i krajowego) spotkać można we wszystkich typach analizowanych dokumentów, choć należy zaznaczyć, że jest to nieczęsta prawidłowość (tab. 4).

Studia uwarunkowań to jedyny rodzaj dokumentów, w którym autorzy odnaleźli

zapisy precyzyjne, jakie formy ograniczeń w rozwoju gminy wystąpią i jakie działania trzeba będzie podjąć w związku z posiadaniem obszarów prawnie chronionych Natura 2000. Niestety tylko 40% dokumentów (w których w ogóle występuje wzmianka o tych obszarach) zawiera takie informacje. Z reguły są to sformułowania bardzo ogólne, będące często powtórzeniem zapisów zawartych w Ustawie o ochronie przyrody, mówiących o tym, że na obszarach Natura 2000 nie podlega ograniczeniu żadna działalność gospodarcza, jeżeli nie oddziałuje znacząco negatywnie na cele ochrony obszaru Natura 2000. Także dalszy rozwój turystyki jest dozwolony, o ile nie pogorszy stanu chronionych siedlisk przyrodniczych, nie wpłynie negatywnie na chronione gatunki roślin i zwierząt i nie pogorszy integralności chronionego obszaru (Ustawa..., 2004, art. 33 i 36).

Zalecenia szczegółowe dla obszarów objętych ochroną „naturową”, wynikające ze specyfiki lokalnego środowiska geograficznego oraz przyjętych kierunków rozwoju, pojawiają się tylko w dokumentach ośmiu gmin (tab. 4) i dotyczą przede wszystkim:

- wyłączenia z zabudowy poszczególnych fragmentów gminy;

- wskazania przedsięwzięć wysokiego ryzyka lokalizacji na obszarze Natura 2000, np. elektrowni wiatrowych;

- ograniczenia (do niezbędnych) lokalizacji obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych;

Tab. 4. Obszerność i kompletność opisu obszarów Natura 2000 (N2k)

Rodzaj dokumentu	Liczba dokumentów, w których występują					
	wymienienie nazw	opis krótki N2k w gminie	opis poszerzony N2k w gminie	opis idei sieci i podstaw prawnych	zalecenia wynikające z ustawodawstwa krajowego	zalecenia wynikające z sytuacji lokalnej
Studium uwarunkowań	33	10	5	4	13	8
Strategia rozwoju	18	5	2	2	0	0
Program rozwoju	2	0	0	2	0	0
Program rewitalizacji	8	2	0	2	0	0
Suma	61	17	7	10	13	8

Źródło: opracowanie własne

a przypadku realizacji przyjętych założeń rozwoju:

- konieczności wykorzystania bardzo nowoczesnych technologii minimalizujących wpływ na środowisko naturalne i/lub
- konieczności podjęcia szerokiego zakresu działań kompensacyjnych.

W żadnym analizowanym dokumencie nie znaleziono zapisów prezentujących planowane konkretne działania wpływające na ograniczenie rozwoju turystyki ze względu na położenie na obszarze Natura 2000 lub w jego sąsiedztwie.

W celu przeprowadzenia syntetycznej oceny obszerności problematyki dotyczącej obszarów Natura 2000 w dokumentach planistyczno-strategicznych gmin przyznawano po jednym punkcie za wystąpienie każdego z poniższych elementów w każdym z czterech głównych rodzajów dokumentów. Były to następujące zapisy:

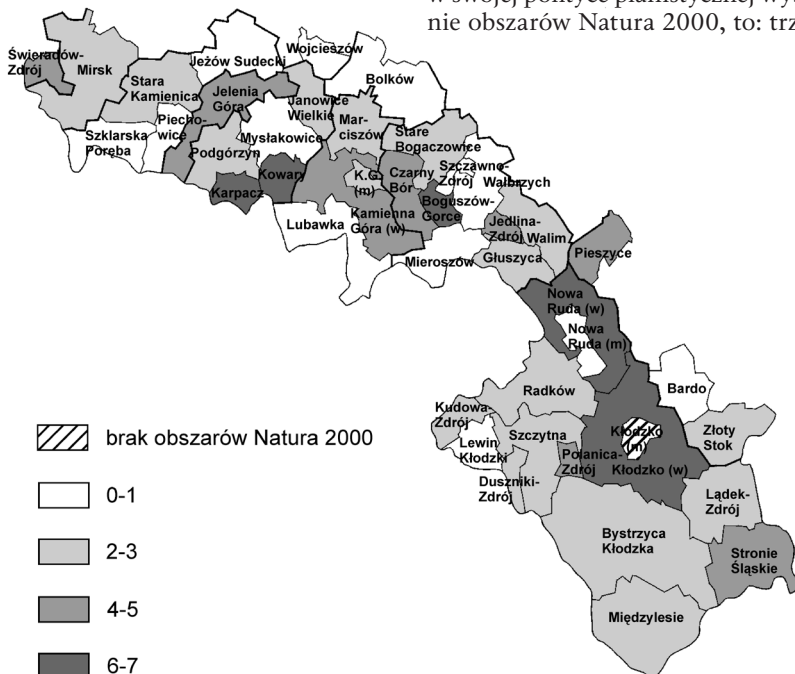
- wymienienie nazw istniejących i/lub projektowanych obszarów Natura 2000;
- krótki opis prezentujący położenie i główne przedmioty ochrony;

– poszerzony opis uwzględniający szczegółowe dane na temat przedmiotów ochrony i/lub wskazanie potencjalnych i rzeczywistych ich zagrożeń; określenie perspektywy konieczności przeprowadzenia ocen oddziaływania nowych inwestycji (w tym z zakresu turystyki) na środowisko lub konieczności aktualizacji dokumentu po zatwierdzeniu planu zadań ochronnych dla poszczególnych obszarów Natura 2000;

- prezentacja podstaw prawnych funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000 połączonych z opisem jej znaczenia w Europie;
- zapisy odwołujące się do Ustawy o ochronie przyrody, zawierające zalecenia dotyczące możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego gmin na obszarach „naturowych” w ogólności;

– zapisy będące zaleceniami i/lub zakazami konkretnych działań w odniesieniu do danej gminy.

Zakres zmienności uzyskanych przez gminy punktów zamyka się w granicach 0–7. Gminy, które zakwalifikowano do najwyższej klasy, czyli najpełniej uwzględniające w swojej polityce planistycznej występowanie obszarów Natura 2000, to: trzy gminy

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Punktacja za obszerność zapisów dotyczących obszarów Natura 2000 w gminach sudeckich

Tab. 5. Macierz zależności pomiędzy udziałem powierzchni obszarów Natura 2000 w gminach sudeckich a obszernością ujęcia problematyki obszarów Natura 2000

		Punktacja za obszerność ujęcia problematyki obszarów Natura 2000			
		0–1	2–3	4–5	6–7
Udział powierzchni obszarów Natura 2000 w gminie	0,1–25,0	Mysłakowice, Nowa Ruda (m), Wałbrzych	Bystrzyca Kłodzka, Kamienna Góra (m), Międzyzlesie, Stare Bogaczowice, Złoty Stok	Jelenia Góra, Polanica-Zdrój,	Kłodzko (w)
	25,1–50,0	Bolków, Jeżów Sudecki, Bardo, Szczawno-Zdrój	Podgórzyn, Radków, Stara Kamienica, Szczytna	Pieszyce, Czarny Bór, Jedlina-Zdrój, Świeradów-Zdrój	Kowary, Nowa Ruda (w)
	50,1–75,0	Piechowice, Lubawka	Janowice Wielkie, Lądek-Zdrój, Mirsk, Walim, Marciszów	Kamienna Góra (w)	
	75,1–100,0	Lewin Kłodzki, Szklarska Poręba, Wojcieszów, Mieroszów	Duszynki-Zdrój, Głuszycza, Kudowa-Zdrój	Stronie Śląskie	Boguszów-Gorce, Karpacz

m – gmina miejska, w – gmina wiejska

Źródło: opracowanie własne

miejskie: Boguszów-Gorce, Kowary, Karpacz oraz dwie wiejskie: Kłodzko i Nowa Ruda. Na przeciwnym biegunie znalazło się 13 gmin o różnych cechach położenia geograficznego i profilu społeczno-ekonomicznym (ryc. 2). Gminami, dla których kwestia posiadania obszarów Natura 2000 ma najmniejsze znaczenie w kontekście rozwoju, a jednocześnie w których odsetek zajmowanej przez nie powierzchni jest bardzo wysoki (powyżej 75%), są: Lewin Kłodzki, Szklarska Poręba, Mieroszów i Wojcieszów (tab. 5).

Poszukując czynników, od których uzależnione może być mniej lub bardziej obszerne i kompletne potraktowanie tematyki obszarów Natura 2000 w dokumentach planistyczno-strategicznych gmin, autorzy zbadali korelacje liczby punktów uzyskanych w tej sferze przez gminy z danymi o powierzchni gmin oraz powierzchni obszarów Natura 2000 oraz innych obszarowych form ochrony przyrody w ich obrębie. Nie stwierdzono istotnych statystycznie korelacji o średniej choćby sile: wskaźnik wahał się w granicach 0,0–0,3, a rozrzut punktów na wykresie miał

charakter nieuporządkowany. Na zaangażowanie władz lokalnych nie ma zatem wpływu bezwzględna wielkość powierzchni obszaru Natura 2000 ani jej udział w powierzchni gminy.

WNIOSKI

Przeprowadzona powyżej analiza podstawowych dokumentów planistyczno-strategicznych na poziomie gmin położonych w obrębie obszaru górskiego Sudetów oraz danych Główniej Dyrekcji Ochrony Środowiska i Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu wykazała, że:

1. Połowa sumarycznego obszaru górskiego Sudetów włączona została do Europejskiej Sieci Obszarów Natura 2000 – prawnej formy ochrony przyrody, wspólnej dla wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej.

2. W przypadku 98% gmin sudeckich część lub nawet całość ich obszaru objęta jest powyższą formą ochrony.

3. Zdecydowana większość gmin (ok. 80%) uważa występowanie obszarów Na-

tura 2000 za istotne uwarunkowanie swojego rozwoju społeczno-gospodarczego (w tym funkcji turystycznej).

4. Większość dokumentów prezentuje jednak neutralne podejście do tematu, częsty jest bowiem brak zajęcia jednoznacznego stanowiska. Może to wynikać (a) z braku koncepcji wykorzystania posiadanych obszarów „naturowych”, będącego pochodną zbyt jeszcze małej wiedzy i doświadczenia w okresie tworzenia dokumentów; (b) z dużej złożoności problemu, zależnego od prawodawstwa nie tylko polskiego, ale także europejskiego; (c) z rozciągniętego w czasie procesu legislacyjnego, połączonego z licznymi modyfikacjami granic i weryfikacjami naukowymi przedmiotów ochrony.

5. Wśród tych gmin, które w swoich dokumentach wyraziły jednoznaczny stosunek do znaczenia obszarów Natura 2000, dominuje pozytywne postrzeganie tych terenów – i to zarówno dla gospodarki w ogóle, jak i dla turystyki w szczególności. Choć często w dokumentach strategicznych brakuje konkretnych pomysłów na wykorzystanie potencjału omawianych obszarów, docenia się ich walory umożliwiające rozwój różnych form turystyki.

6. Nie stwierdzono zależności pomiędzy sposobem postrzegania roli obszarów Natura 2000 ani też obszernością potraktowania tej problematyki a wielkością względną czy bezwzględną powierzchni tych obszarów w gminach.

Określenie znaczenia obszarów Natura 2000 w rozwoju turystyki czy gospodarki w ogólności wymaga nie tylko wielu jeszcze prac badawczych, ale i ciągłego monitoringu zmian zachodzących w środowisku (Ioja i wsp., 2016; Křenová i Kindlmann, 2015; Parolo i wsp., 2009). Zadania planowania przestrzennego i zarządzania środowiskiem geograficznym połączone z jego zrównoważonym rozwojem, uwzględniającym wymogi prawa nie tylko krajowego, ale i unijnego, należą bowiem do trudniejszych zadań samorządów terytorialnych. Warto jednak na koniec przytoczyć słowa Paryska (2015), że „przestrzeń jest zasobem, który łatwo utracić przez błędy w polityce przestrzennej, a ład przestrzenny dobrem ogólnospołecznym, wartością i interesem, o które należy się w sposób szczególny troszczyć” (s. 44).

BIBLIOGRAFIA

- Aktualizacja strategii rozwoju gminy Karpacz na lata 2005–2013 w celu wypracowania strategicznych kierunków rozwoju gminy Karpacz na lata 2013–2020. Propozycja aktualizacji zapisów celów z zakresu sportu, turystyki i kultury (2011). Pobrano 04.10.2016 r. z: <http://www.karpacz.pl/img/news/debata-publiczna-strategia-rozwoju-gminy-karpacz-na-lata-2014-2020-16442.pdf>
- Bastian, O. (2013). The role of biodiversity in supporting ecosystem services in Natura 2000 sites. *Ecological Indicators*, 24, 12–22. bd1.stat.gov.pl [dostęp: 7.09.2016].
- Bolewska, K., Caban, M., Dzierżanowski, T., Kulawiecki, M., Malec, A., Wieteska, K. i wsp. (2014). *Plany zadań ochronnych w pigułce na przykładzie obszarów Natura 2000 w województwie łódzkim*. Łódź: Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Łodzi.
- Dubel, A., Jamontt-Skotis, M., Królikowska, K., Stefańska, J., Banrowska, A. (2010). *Skuteczne zarządzanie obszarami Natura 2000*. Wrocław-Kraków: Stowarzyszenie Centrum Rozwiązań Systemowych.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (2010). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 207 z 26.01.2010.
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (1992). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 206 z 22.07.1992.
- Evans, D. (2012). Building the European Union's Natura 2000 network. *Nature Conservation*, 1, 11–26.
- Gantioler, S., Rayment, M., Bassi, S., Kettunen, M., McConville, A., Landgrebe, R. i wsp., (2010). *Costs and socio-economic benefits associated with the Natura 2000 network. Final report to the European Commission, DG Environment on Contract ENV.B.2/SER/2008/0038*. Brussels: Institute for European Environmental Policy/GHK/Ecologic.
- Getzner, M., Jungmeier, M. (2002). Conservation policy and the regional economy: the regional economic impact of Natura 2000 conservation sites in Austria. *Journal for Nature Conservation*, 10(1), 25–34.
- Gorzela, G., Jałowiecki, B. (2000). Metodologiczne podstawy strategii rozwoju regionu na przykładzie województwa lubuskiego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(3), 41–57.
- Grobelny, J., Wiener, W., Zarzycki, P. (2010). Walory turystyczne gór w opinii pieszych tury-

- stów sudeckich. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 52, 321–329.
- Grodzińska-Jurczak, M., Cent, J. (2011). Expansion of nature conservation areas – problems with Natura 2000 implementation in Poland? *Environmental Management*, 47(1), 11–27.
- Habuda, A. (2013). *Obszary Natura 2000 w prawie polskim*. Warszawa: Difin.
- Iojă, I.C., Hossu, C.A., Niță, M.R., Onose, D.A., Badiu, D.L., Manolache, S. (2016). Indicators for environmental conflict monitoring in Natura 2000 sites. *Procedia Environmental Sciences*, 32, 4–11.
- Julien, B., Lammertz, M., Barbier, J.M., Jen, S., Ballesteros, M., Bovis, C. de i wsp. (2000). VOicing Interests and ConcErns: NATURA 2000: an ecological network in conflict with people. *Forest Policy and Economics*, 1(3–4), 357–366.
- Kamieniecka, J., Wójcik, B. (2010). *Natura 2000. ABC dla turystyki*. Warszawa: Instytut na rzecz Ekorozwoju.
- Kłosowski, W. (b.d.). *Wymogi wobec Lokalnych Programów Rewitalizacji pod kątem ich zgodności z wymogami ZPORR*. Pobrano 20.09.2016 r. z: http://www.umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/ZPORR/Konkursy/wymogi_lpr.pdf
- Křenová, Z., Kindlmann, P. (2015). Natura 2000 – Solution for Eastern Europe or just a good start? The Šumava National Park as a test case. *Biological Conservation*, 186, 268–275.
- Lew-Gliniecka, K. (2011). Zasada przezorności i zasada prewencji w unijnym prawie ochrony środowiska. Analiza przypadku na tle uwag ogólnych. *Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość*, 8, 207–218.
- Lijewski, T., Mikułowski, B., Wyrzykowski, J. (2008). *Geografia turystyki Polski*. Warszawa: PWE.
- Mazurski, K.R. (2003). *Geografia turystyczna Sudetów*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK.
- Migoń, P., Latocha, A. (2010). Zróżnicowanie abiotycznych elementów środowiska i ich wykorzystanie w rozwoju funkcji turystycznych Regionu Sudeckiego. W: S. Ciok, P. Migoń (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych – aspekty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze* (s. 397–417). Wrocław: IGI RR UWwr.
- Ociepa-Kubicka, A. (2014). Rola planowania przestrzennego w zarządzaniu ochroną środowiska. *Inżynieria i Ochrona Środowiska*, 17(1), 135–146.
- Pabian, O., Jaroszewicz, B. (2009). *Socio-economic benefits of Natura 2000. A case study on the ecosystem service provided by Białowieża Forest*. Output of the EC project Financing Natura 2000: Cost estimate and benefits of Natura 2000 (Contract No.: 070307/2007/484403/MAR/B2).
- Parolo, G., Ferrarini, A., Rossi, G. (2009). Optimization of tourism impacts within protected areas by means of genetic algorithms. *Ecological Modelling*, 220(8), 1138–1147.
- Parysek, J.J. (2015). Rola lokalnego samorządu terytorialnego w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym gmin. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 77(3), 27–46.
- Pawlaczyk, P. (2012). Natura 2000 i inne wymagania europejskiej ochrony przyrody – niezbędnik urzędnika. Świebodzin: Klub Przyrodników.
- Pawlaczyk, P., Jermaczyk, A. (2004). *Natura 2000 – narzędzie ochrony przyrody. Planowanie ochrony obszarów Natura 2000*. Warszawa: WWF Polska.
- Pietrzyk-Kaszyńska, A., Cent, J., Grodzińska-Jurczak, M., Szymańska, M. (2012). Factors influencing perception of protected areas – the case of Natura 2000 in Polish Carpathian communities. *Journal for Nature Conservation*, 20, 284–292.
- Potocki, J. (2009). *Funkcje turystyki w kształtowaniu transgranicznego regionu górskiego Sudetów*. Wrocław: WTN.
- Pröbstl, U. (2003). NATURA 2000 – The influence of the European directives on the development of nature-based sport and outdoor recreation in mountain areas. *Journal for Nature Conservation*, 11, 340–345.
- Raszka, B. (2000). Strategia rozwoju turystyki w opracowaniach planistycznych: na przykładzie gmin Wielkopolski i Pojezierza Drawskie. *Zeszyty Naukowe WPSTiH*, 1, 69–82.
- Rochmińska, A., Stasiak, A. (2004). Strategie rozwoju turystyki. *Turystyka i Hotelarstwo*, 6, 9–43.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Boguszów-Gorce* (2012). Pobrano 04.10.2016 r. z: <http://www.bip.boguszow-gorce.pl/pobierz/1594>
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2003). Dz.U. 2003, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (2004). Dz.U. 2004, Nr 92, poz. 880 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (2006). Dz.U. 2006, Nr 227, poz. 1658 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (2015). Dz.U. 2015, poz. 1777.
- Votsi, N.E.P., Mazaris, A.D., Kallimanis, A.S., Pantis, J.D. (2014). Natural quiet: An additional feature reflecting green tourism develop-

- ment in conservation areas of Greece. *Tourism Management Perspectives*, 11, 10–17.
- Wiatrak, A.P. (2015). Strategie rozwoju regionalnego i lokalnego jako narzędzie rozwoju i aktywności ludności. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 17(6), 303–307.
- Wołoszyn, W., Kałamucka, W., Kozieł, M., Starnicka, M., Ziółek, M., Czubla, P. (2012). Natura 2000 as a platform balancing socio-economic and environmental objectives – theory and practice. *Annales UMCS, sec. B.*, 58(1), 263–280.
- Wyrzykowski, J. (red.) (2004). *Turystyka na Dolnym Śląsku. Stan i kierunki rozwoju*. Wrocław: AWF.

Praca wpłynęła do Redakcji: 06.10.2016
Praca została przyjęta do druku: 26.10.2016

Adres do korespondencji:

Małgorzata Pstrocka-Rak
Katedra Turystyki
Akademia Wychowania Fizycznego
al. I.J. Paderewskiego 35
51-612 Wrocław
e-mail: malgorzata.pstrocka-rak@awf.wroc.pl